

СТЫЛІСТЫЧНАЯ РОЛЯ ІНДЫВІДУАЛЬНА-АЎТАРСКІХ НЕАЛАГІЗМАЎ У ПАЭЗІІ А. РАЗАНАВА

М. А. Самсонава

(Установа адукацыі «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова»,
кафедра агульнага і славянскага мовазнаўства)

У артыкуле разглядаюцца індывідуальна-аўтарскія неалагізмы ў паэзіі А. Разанава. Вызначаюцца асаблівасці словаўтварэння індывідуальна-аўтарскіх неалагізмаў і іх роля ў фарміраванні індывідуальнага аўтарскага стылю пісьменніка.

Аказіяналізмы (лац. *accosionalis* – “выпадковы”) – “з’явы маўлення, якія не адпавядаюць агульнапрынятаму ўжыванню, ствараюцца паэтамі і празаікамі, публіцыстамі, а таму называюцца інакш аўтарскімі, індывідуальна-стылістычнымі неалагізмамі, або аўтарскімі наватворамі” [1, с. 65]. Індывідуальна-аўтарскія неалагізмы не адпавядаюць агульнапрынятым нормам, звычайна не фіксуюцца ў нарматыўных слоўніках (некадыфікаваныя словы), а з’яўляюцца фактамі маўлення пэўнага аўтара і абумоўлены канкрэтным кантэкстам ужывання.

Аказіяналізмы ствараюцца аўтарамі паэтычных твораў мэтанакіравана для павышэння мастацкай вобразнасці, рэалізацыі сваіх творчых задум. Аўтарскія наватворы вызначаюцца экспрэсіўнасцю, незвычайнасцю і нечаканасцю ўжывання.

Аказіяналізмы паэтычнага маўлення А. Разанава – гэта вынік мастацкай выдумкі, якая ствараецца з дапамогай рэальных сродкаў мастацкай выразнасці, але пад уплывам аўтарскай фантазіі ў пэўнай ступені трансфармуецца, канкрэтызуецца і паўстае ў новай, часта зусім нечаканай форме. У большасці выпадкаў семантычныя канструкцыі, суадносныя для аказіянальных, будуць мець больш складанае лексіка-граматычнае афармленне, ілюстрацый чого могуць быць наступныя прыклады: *Азонам вее ў зале / ды лілавее шкло* [3, с. 23]; *Усё ў ім галініцца, / усё разнастайваецца, / усё / няспыннае паўтарэнне: / дрэва – ці, можа, само жыццё?* [3, с. 114]; *... у акно ўзіралася з’інела, / і ведзьмавала туманом, / і летам бабіным звінела* [3, с. 44]; *Не сплю. Адліжна. Поле / туманіцца ў акне* [3, с. 44].

Відавочна, што выдзеленыя аказіяналізмы не толькі дапамагаюць аўтару захаваць рытміку верша, але і перадаць у максімальна сціслай форме знаны аб’ём інфармацыі: *лілавела* – набывала адценне насычанага ліловага колеру; *разнастайваецца* – робіцца ўсё больш разнастайным зараз, менавіта ў гэты момант; *ведзьмавала* – чаравала, напускала страхі, як ведзьма; *адліжна* – нязменны стан прыроды на дастаткова працяглым часавым прамежку.

Значная частка аказіяналізмаў утвараецца паводле мадэляў, якія ўжо існуюць, па аналогіі з агульнавядомымі адзінкамі, але вызначаецца больш экспрэсіўнай і складанай семантыкай.

Для наватвораў А. Разанава найбольш характэрны спосаб складання: *... сон глыбокі, / і белалыніныя аблокі, / і міг, што быў / і ўжо няма* [3, с. 67]; *... белыя інішасветы: / сляды зімы* [3, с. 97]; *Павырасталі рамонкі / вышэй за рэйкі: / старая вузкакалейка* [3, с. 114] і інш.

Неабходна звярнуць увагу на групу лексем, прадстаўленых раздзельна аформленымі складаннямі-назоўнікамі, якія ўяўляюць з сябе нечаканы лексічны сінтэз: *Адкрываецца абсяг / думка-голас, / а думцы-бязмоўю / адкрываецца небасяжнасць* [3, с. 81]; *Што робіцца зараз там, / у абсягах вашых, / думка-галубка / і думка-крумкач?!* [3, с. 89]; *Не бойся, муха-нязграба: / хіба я стану сягоння / цябе чапаць, / калі зіма перажыта?!* [3, с. 101]; *Косяць – / але ні для кога: / такі твой лёс, / трава-гараджанка* [3, с. 114]; *Не замінайце, / ветяхі-ліхтары, / дзівіцца на поўню* [3, с. 114]; *Шчаслівіцы-вербы: / такая сухмень – / а яны з ракою* [3, с. 116]; *габлюе рачную пльнь: / руплівіца-кладка* [3, с. 120]; *Збягаюць струмкі з капяжа: / у асфальце / ямачкі-чаравічкі* [3, с. 123]. Звычайна кампаненты такіх складаных назоўнікаў – два ўзуальныя словы, адно з якіх выступае як азначэнне – прыдатак да другога. Нечаканае спалучэнне гэтых слоў стварае эфект незвычайнасці, адлюстроўвае асаблівасць асацыяцый, непаўторнае багацце свету А. Разанава. Такія індывідуальна-аўтарскія неалагізмы маюць ярка выражаную эмацыйна-ацэначную афарбоўку і выконваюць выключна шырокія экспрэсіўныя функцыі.

Сярод разанаўскіх наватвораў-назоўнікаў вылучаецца група лексем, якія ўтвораны ад асноў прыметнікаў пры дапамозе суфікса *-асць* (адпрыметнікавыя назоўнікі) з адцягнутым значэннем прыметы і ўласцівасці: *ачмурэласць (Як у глыбіні з галавой / да ачмурэласці, / да стомы* [3, с. 26]); *наступнасць (Сакавік. / Усё паварочваецца ў наступнасць* [3, с. 81]) і інш.

Такія семантычныя утварэнні, як *дажджынка, балацінка*, выражаюць пэўныя абстрактныя паняцці з адценнем памяншальнасці і прадстаўляюць іх як бы ў матэрыялізаваным выглядзе: *Ці чуеш, / асушаная*

балацінка: / кнігаўкі прыляцелі?!. [3, с. 103]; ... *з вудай рыбак – / злоўлены язь / ловіць ротам дажджынкi* [3, с. 110].

Аўтарскія неалагізмы-прыметнікі могуць выражаць пераносны сэнс “дзякуючы метыфарычнай матывацыі, калі сама па сабе зыходная лексема не мае пераноснага значэння, а метафарызуецца толькі ў працэсе дэрывацыі новаўтварэння як вынік індывідуальна-аўтарскага пераносу” [2, с. 103]: ... *сон глыбокі, / і белалыннымя аблокі, / і міг, што быў / і ўжо няма* [3, с. 67].

А. В. Солахаў звяртае ўвагу на невялікую групу, якую “складаюць наватворы-прыслоўі, утвораныя афіксальнымі спосабамі (пераважна суфіксальным) ад асноў назоўнікаў і прыметнікаў: прыслоўі, якія ўтварыліся ад асноў назоўнікаў пры дапамозе мадыфікаванага суфікса *-на* (перадаюць наступнае агульнаўтваральнае значэнне: “многа таго, што названа ўтваральнай асновай” [4, с. 82]): *Не сплю. Адліжана. Поле / туманіцца ў акне* [3, с. 78]; прыслоўі, якія ўтварыліся ад асноў прыметнікаў: *Хісталі ўздыбленыя далі, / глыбаста білі ў небасхіл* [3, с. 10]; *Сама сабе не нарадзіць, / дзяўчына шчыруе шчырма...* [3, с. 38]; *І гэтак сэрцу балесна, / нема – адчай напята* [3, с. 38].

Утвораныя па вядомых у беларускім мовазнаўстве мадэлях, вядомымі спосабамі словаўтварэння, індывідуальна-аўтарскія неалагізмы А. Разанава маюць больш экспрэсіўную і складаную семантыку, што абумоўлена аўтарскім светаўспрыманнем.

У паэтычным свеце А. Разанава арганічна спалучаецца традыцыя з наватарствам. З’яўленне аказіяналізмаў у творчасці паэта разлічана на пэўны экспрэсіўна-стылістычны эфект. Эфект гэты ўзнікае таму, што чытач сам асэнсоўвае працэс нараджэння індывідуальна-аўтарскіх наватвораў. У агульным кантэксце наватворы выконваюць пэўную стылістычную задачу, іх з’яўленне ў творчасці А. Разанава невыпадковае. Гэта не проста моўны эксперымент, а пошук самавыражэння, імкненне папоўніць лексічную скарбонку беларускай мовы.

Літаратура

1. Басава, Г. І. Аказіяналізмы / Г. І. Басава // Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва : у 5 т. / пад рэд. І. П. Шамякіна. – Мінск : БелСэ, 1984–1987. – Т. 1. – 1984. – С. 65.
2. Зразікава, В. А. Семантычная характарыстыка індывідуальна-аўтарскіх неалагізмаў-прыметнікаў у мове мастацкіх твораў першай паловы XX ст. / В. А. Зразікава // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4: Філалогія. Журналістыка. Педагагіка. Псіхалогія. – 2005. – № 2. – С. 101–106.
3. Разанаў, А. Танец з вужакамі: Выбранае / А. Разанаў. – Мінск : Маст. літ., 1999. – 462 с.
4. Солахаў, А. В. Прыслоўі-наватворы ў сучасным беларускім паэтычным маўленні / А. В. Солахаў // Весн. Маг. дзярж. пед. ун-та. – 2003. – № 8. – С. 78–84.